

**Бойко С. В.,**  
кандидат економічних наук,  
Доцент кафедри фінансів і кредиту  
Білоцерківський інститут економіки та управління

## СТРУКТУРНІ ДИСПРОПОРЦІЇ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

*Стаття присвячена дослідженню динаміки, складу та структури державного боргу України. Визначені основні тенденції формування державного боргу та його структури у контексті соціально-економічного розвитку держави у 1992-2015 рр. Запропоновані напрями оптимізації державного боргу та боргового навантаження з урахуванням економічних, соціальних, політичних та міжнародних чинників,*

**Ключові слова:** державний борг, внутрішній борг, зовнішній борг, боргова політика, боргове навантаження, структура державного боргу.

*The article investigates the dynamics, composition and structure of public debt of Ukraine. Been determined the basic trends in the development of public debt and its structure in the context of socio-economic development in the 1992-2015. Prompted directions optimization of public debt and the debt burden considering economic, social, political and international factors*

*Key words: public debt, domestic debt, external debt, debt policy, the debt burden, the structure of public debt.*

*Статья посвящена исследованию динамики, состава и структуры государственного долга Украины. Определены основные тенденции формирования государственного долга и его структуры в контексте социально-экономического развития государства в 1992-2015 гг. Предложены направления оптимизации государственного долга и долговой нагрузки с учетом экономических, социальных, политических и международных факторов,*

**Ключевые слова:** государственный долг, внутренний долг, внешний долг, долговая политика, долговая нагрузка, структура государственного долга.

**Вступ.** В умовах економічної, політичної та соціальної нестабільності особливої актуальності набуває забезпечення національної безпеки, частиною якої є фінансова безпека. Сукупність дисбалансів у фінансовій системі порушують макрофінансову стабільність у державі та загрозами національній безпеці у даній сфері вважаємо незбалансованість дохідної та видаткової частин зведеного бюджету, невідповідність структури дохідної та видаткової частин вимогам соціально-економічного розвитку держави, стрімке зростання державного боргу та боргового навантаження на бюджет, неплатоспроможність частини комерційних банків, девальвація національної грошової одиниці, скорочення обсягу та активності фондового ринку України тощо. Однією з

визначальних загроз як фінансової безпеки, так і національної безпеки держави є нехтування питаннями оптимізації структури державного боргу, адже структурні диспропорції можуть спричинити надмірне боргове навантаження на бюджет, втрату платоспроможності держави, неможливість вчасно та в повному обсязі розраховуватися з кредиторами.

**Аналіз останніх досліджень.** Значну наукову цінність у вирішенні проблем та перспектив управління державним боргом мають роботи В. Андрущенко, О. Беца, Т. Вахненко, Н. Зражевської, В. Козюка, Г. Кучер, І. Лютого, В. Суторміної, В. Федосова, С. Юрія. Незважаючи на наявний доробок українських учених дослідження вимагають структурні державного боргу саме в сучасних умовах, що характеризуються посиленням економічної, соціальної та політичної нестабільності.

**Методика досліджень.** Використано загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми наукового дослідження: діалектики, аналізу і синтезу, класифікації та типології; системного підходу; статистичний аналіз, таблично-графічний. Статистичну та інформаційну базу дослідження становлять дані Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, праці зарубіжних і вітчизняних учених, законодавчі й нормативні акти.

**Постановка завдання.** Метою статті є дослідження боргової політики на основі аналізу державного боргу України та обґрунтування перспектив подолання його структурних диспропорцій.

**Результати досліджень.** Державний борг являється невід'ємною складовою державних фінансів більшості країн, в тому числі і України. За джерелами формування ресурсів поділяють на дві групи: внутрішній та зовнішній [1, С. 641]. Саме дослідження державного боргу з його поділом на внутрішній та зовнішній являється найбільш дискусійним у вченні про державний борг, після обґрунтування доцільності його застосування як інструменту залучення коштів для фінансування потреб соціально-економічного розвитку держави.

Аналітичні дані про обсяг та структуру державного боргу України у 1992-2015 рр. наведені у табл. 1.

Таблиця 1

**Склад та структура державного боргу України у 1992-2015 рр.**

Рік	Державний борг, тис. грн	у тому числі		Частка у загальній структурі державного боргу, %	
		внутрішній	зовнішній	внутрішній	зовнішній
1992	20 056	17 481	2 575	87,16	12,84
1993	668 163	218 333	449 830	32,68	67,32
1994	6 308 222	2 275 627	4 032 595	36,07	63,93

1995	18 921 470	7 952 247	10 969 223	42,03	57,97
1996	15 928 333	3 643 424	12 284 909	22,87	77,13
1997	23 194 239	10 190 838	13 003 402	43,94	56,06
1998	38 352 661	11 360 066	26 992 595	29,62	70,38
1999	62 877 249	14 428 106	48 449 143	22,95	77,05
2000	64 215 707	20 780 632	43 435 075	32,36	67,64
2001	63 292 402	21 018 434	42 273 968	33,21	66,79
2002	64 468 789	21 386 067	43 082 722	33,17	66,83
2003	66 133 321	20 523 782	45 609 538	31,03	68,97
2004	67 682 325	20 953 307	46 729 018	30,96	69,04
2005	63 145 425	19 188 291	43 957 134	30,39	69,61
2006	66 113 786	16 607 712	49 506 074	25,12	74,88
2007	71 294 278	17 806 386	53 487 892	24,98	75,02
2008	130 689 649	44 666 548	86 023 102	34,18	65,82
2009	226 996 306	91 070 077	135 926 230	40,12	59,88
2010	323 475 415	141 662 098	181 813 317	43,79	56,21
2011	357 273 867	161 467 006	195 806 861	45,19	54,81
2012	399 218 234	190 299 298	208 918 936	47,67	52,33
2013	480 218 629	256 959 576	223 259 054	53,51	46,49
2014	947 030 469	461 003 623	486 026 846	48,68	51,32
30.06. 2015	1 208 841 672	491 723 318	717 118 354	40,68	59,32

Складено за даними Міністерства фінансів України (Запит на отримання публічної інформації від 19.08.2015 № 2015690) та власними розрахунками

За даними Міністерства фінансів України, можемо визначити основні тенденції формування державного боргу та його структури:

1) стрімке збільшення загального обсягу державного боргу України з єдиною чітко вираженою тенденцією до зростання протягом всього досліджуваного періоду. З часів введення гривні як національної одиниці сума прямого державного боргу збільшилася у 76 разів (1 208 841 672 тис. грн станом на 30.06.2015 рр. проти 15 928 333 тис. грн. станом на 31.12.1996 р.).

Варто відмітити, що економічний спад 1990-х років супроводжувався невиваженою борговою політикою та стрімким зростанням заборгованості держави перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами, темп приросту державного боргу у 1997 р. – 46%, 1998 р. – 65% та 1999 р. – 64%. Поступова макроекономічна стабілізація в окремих сегментах економіки й фінансів, відбувалася одночасно зі зменшенням експансії держави на кредитних ринках до 2008 р. включно, щорічне зростання державного боргу за таких умов не перевищувало десяти відсотків (2000 р. – 2%, 2002 р. – 2%, 2003 р. – 3%, 2004 р. –

2%, 2006 р. – 5%, 2007 р. – 8%), а в 2001 та 2005 р. мало місце навіть зменшення його номінальної вартості.

Після 2007 р. реалізується нераціональна боргова політика, що містить у собі загрози монетарній, фінансовій та загальнодержавній безпеці держави, адже темпи збільшення заборгованості набували потенційно небезпечних значень у 2008 р. – 83%, 2009 р. – 74%, 2010 р. – 43%. Причинами такого активного нарощення державного боргу був суб'єктивний фактор, використання державного боргу для покриття дефіциту бюджету та виконання популяристичних заходів (у 2008 р. уряд на чолі з Ю. В. Тимошенко направив на виплати заощаджень Ощадбанку СРСР 6,4 млрд грн), підвищення валютного курсу за умови переважання зобов'язань в іноземній валюті. У 2011-2013 рр. мав місце інший етап розвитку боргових відносин за участю держави, що характеризується уповільненням темпів накопичення державного боргу: 2011 р. – 10%, 2012 р. – 12%, 2013 р. – 20%. Порушення макрофінансової стабільності та посилення загроз національній безпеці відбулося у 2014 р., коли лише протягом року державний борг збільшився на 97%.

Отже, за зміною темпів формування державного боргу можна виділити п'ять етапи: 1996-2000 р. – стрімке зростання; 2001-2007 рр. – зменшення загального рівня державного боргу; 2008-2010 рр. – стрімке зростання; 2011-2013 рр. – помірні темпи зростання; з 2014 р. по теперішній час – збільшення державного боргу до розмірів, що загрожують національній безпеці та висока ймовірність суверенного дефолту. Прикро стверджувати, але зміна боргової політики та її пріоритетів в Україні переважно пов'язана зі зміною влади.

2) динаміка державного боргу відповідала динаміці основних соціально-економічних показників України чи впливала на неї. З-поміж досліджуваних нами показників, державний був найбільш динамічним: середній щорічний приріст становив 25%, проти приросту заробітної плати на 20%, ВВП – 18%, капітальних інвестицій – 17%, рівня цін – 14%.

Грунтовний макрофінансовий аналіз передбачає порівнянність показників динаміки державного боргу з показниками динаміки основних соціально-економічних показників (валовий внутрішній продукт, доходи населення, індекс споживчих цін, фінансовий результат до оподаткування, капітальні інвестиції, експорт товарів і послуг) тощо.

Показники динаміки державного боргу та основних соціально-економічних показників України, а також розрахункові показники середнього щорічного приросту та кореляції наведені у табл. 2.

Таблиця 2

**Показники динаміки державного боргу та основних соціально-економічних показників України у 1996-2014 рр.**

Рік	Державний борг, тис.	Валовий внутрішній	Капітальні інвестиції,	Індекс споживчи	Номінальн а середня
-----	----------------------	--------------------	------------------------	-----------------	---------------------

	грн	продукт, млн.грн.	млн. грн	х цін, %	заробітна плата, грн.
1996	15 928 333	81519	12557,0	180,3	125,84
1997	23 194 239	93365	12400,6	115,9	143,13
1998	38 352 661	102593	13958,2	110,6	153,49
1999	62 877 249	130442	17552,1	122,7	177,52
2000	64 215 707	170070	23629,5	128,2	230,13
2001	63 292 402	204190	32573,1	112,0	311,08
2002	64 468 789	225810	37177,9	100,8	376,38
2003	66 133 321	264165	51011,2	105,2	462,27
2004	67 682 325	344822	75714,4	109,0	589,63
2005	63 145 425	441452	93096,1	113,5	806,19
2006	66 113 786	544153	125253,7	109,1	1041,47
2007	71 294 278	720731	188486,1	112,8	1351,14
2008	130 689 649	990819	233081	125,2	1806,40
2009	226 996 306	947042	151777	115,9	1906,00
2010	323 475 415	1 120 585	180 575,5	109,4	2239,00
2011	357 273 867	1 349 178	241 286,0	108,0	2633,00
2012	399 218 234	1 459 096	273 256,0	100,6	3026,00
2013	480 218 629	1 522 657	249 873,4	99,7	3265,00
2014	947 030 469	1 566 728	219 419,9	112,1	3480,00
Загальний приріст	59,46	19,22	17,47	11,30	27,65
Середній щорічний приріст, %	25	18	17	14	20
Коефіцієнт кореляції ( <i>r</i> )		0,84	0,69	-0,28	0,88

Складено за даними Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України [2] та власними розрахунками

Як відомо, кореляція застосовується у фінансово-економічних дослідженнях з метою визначення щільності та напряму зв'язку між двома ознаками. По-перше, нами визначено обернений зв'язок між динамікою державного боргу та інфляції, тобто нарощення державних боргів не мало інфляційного ефекту, що можна вважати позитивним явищем економічного розвитку. По-друге, прямий зв'язок визначено між державним боргом та валовим внутрішнім продуктом, капітальними інвестиціями, заробітною платою. Згідно шкали Чеддока [3, С. 213], між державним боргом та капітальними інвестиціями зв'язок помітний, що свідчить про відсутність чітко

вираженої інвестиційної складової використання запозичених державою коштів. З цього приводу І. Лютий, Н. Зражевська та О. Рожко зазначають: «Неінвестиційне споживання призводить до поглиблення економічної нестабільності, розбалансування економіки: виплата відсотків по боргу у надмірному обсязі зменшує суспільні ресурси, призначені для покриття виробничого попиту, і, отже, призводить до подальшого скорочення виробництва» [4, С. 325].

Сильним вважається зв'язок між державним боргом, середньою заробітною платою та валовим внутрішнім продуктом. На нашу думку, частина коштів спрямовувалася на виплату заробітної плати державних службовців та працівників державних установ і організацій, а також соціальні виплати. Сильний зв'язок між державним боргом та заробітною платою являється підтвердженням твердження про «проїдання» державного боргу.

3) склад боргових зобов'язань України являється динамічним та диверсифікованим. Україна активно залучає фінансові ресурси як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Заборгованість на внутрішньому ринку складаються з заборгованості перед населенням, юридичними особами та банківськими установами (єдиний кредитор – Національний банк України). Заборгованість на зовнішньому ринку представлена позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій, органів управління іноземних держав та іноземних комерційних банків, за випущеними цінними паперами на тощо. Значна частина всієї заборгованості припадала на облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) з терміном погашення від одного місяця до 15 років. До 2009 р. максимальний термін обігу ОВДП становив 7 років, проте у 2009 р. випущено 8-, 9-, 10-, 11- та 12-річні облігації, у 2014 р. – 13-, 14- та 15-річні, що свідчить про переорієнтування середньострокового внутрішнього державного боргу та довгостроковий. Інша частина державного боргу являє собою заборгованість перед зовнішніми кредиторами: 1) міжнародні організації економічного розвитку (Європейський банк реконструкції та розвитку постійно кредитує нашу державу, Європейське Співтовариство надавало позики у 2007-2009 рр. та відновлено кредитні відносини у 2014 р.; Європейський Інвестиційний банк з 2010 р., Міжнародний банк реконструкції та розвитку з 2012 р., Міжнародний Валютний Фонд з 2009 р., Світовий банк з 2007-2009 рр.); 2) уряди Італії, Німеччини, Росії, США, Франції, Японії; 3) власники облігацій зовнішньої державної позики (ОЗДП) з терміном випуску з 2005 по 2015 роки.

4) надмірне боргове навантаження на бюджет. Вихідною домінантою державного боргу є його поверненість та платність, а тому формуючи борговий портфель держави необхідно оцінювати фіскальні можливості для вчасного та повного погашення боргу, а також стан платіжного балансу (обов'язкова умова для позик міжнародних фінансово-кредитних організацій та державних боргових цінних паперів, емітованих у іноземній валюті). За останнє десятиріччя

боргове навантаження на бюджет зросло майже у 10 разів: 2008 р. – 4,1% видатків бюджету, 2009 р. – 16,6%, 2010 р. – 13,9%, 2011 р. – 20,6%, 2012 р. – 23,3%, 2013 р. – 27,6%, 2014 р. – 35,5% [5]. Видатки на обслуговування та погашення державного боргу у 2014 р. досягли 49,4 млрд. грн [6] та перевищували такі групи видатків: оборона, громадський порядок, безпека та судова влада, економічна діяльність, охорона навколишнього природного середовища, духовний та фізичний розвиток. Підтвердження нашого положення знаходимо у працях С. Юрій : «надмірна захопленість державою борговими операціями призводить до значного відволікання бюджетних ресурсів від потреб соціально-економічного розвитку» [7, С. 264].

Таким чином, третина бюджету спрямовується на платежі за державним боргом, тому першочергово необхідно зменшити темпи нарощення державних боргів з урахування недопущення надмірного боргового навантаження на бюджет за умови вже сформованого плану погашення та обслуговування до 2040 р. [8].

5) відсутність нормативно-правового забезпечення боргової політики, дієвого контролю за дотриманням норм законодавства та визначення відповідальності осіб, що порушують законодавство. Яскравим прикладом можна вважати Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2013 - 2015 роки» від 29 квітня 2013 р. N 320 [9] згідно якої відношення обсягу державного боргу до внутрішнього валового продукту на кінець 2013, 2014 і 2015 років - на рівні не більш як 30,6 %, 30,9% і 31%, фактичні показники у 2013 р. – 31,5 %, у 2014 р. – 60,4%. Змінами до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» [10] визначено, що на 31 грудня 2015 року граничний обсяг державного боргу складе 1394,4 млрд грн. За прогнозами ж МВФ обсяг державного та гарантованого державою боргу в 2015 році складе 1741,6 млрд грн ( 94,1 % ВВП), в т.ч. державного – до 1385 млрд грн (75,4 % ВВП) [11]. Частка державного внутрішнього боргу, згідно Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2013 - 2015 роки, – не менш як 50%, проте дані табл. 1 свідчать про розбіжність положень чинного законодавства та реалій боргового менеджменту в Україні.

б) високий ступінь доларизації державного боргу, що посилює валютний ризик та містить загрозу платоспроможності держави. Як номінальна вартість, так і частка державного боргу, який повинен погашатися у доларах США постійно збільшувався (станом на кінець 2009 р. – 27,9%, 2010 р. – 30,0%, 2011 р. – 32,1%, 2012 р. – 37,2%, 2013 р. – 43,9%, 2014 р. – 42,8% [12]), валютні коливання призводять до збільшення боргу (у 2008 р. офіційний курс української гривні до долара США збільшився на 52%,, у 2014 р. – 97%, І півріччя 2015 р. – 37%), негативне сальдо торгівельного балансу, зниження рівня інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів та інші фактори,

що зменшують надходження валюти до нашої держави, неминуче призведуть до проблем з платоспроможністю держави. Тому необхідно переглянути структуру боргового портфеля України за валютами у напрямку підвищення частки боргових зобов'язань у національній валюті;

7) переваження частки зовнішнього боргу у загальній структурі державного боргу. За даними табл. 1, структура державного боргу у 1991-2015 рр. мала наступний вигляд: 38% припадало на внутрішній борг та 62% – зовнішній борг. Такі показники стали наслідком вибору джерел формування державного боргу. У 1992 р. державний борг майже на 90% був сформований за рахунок внутрішніх джерел, а з 1993 р. відбувається активне позиціонування України як позичальника на міжнародному ринку капіталів.

На основі обчисленого співвідношення зовнішнього та внутрішнього державного боргу та графічно представленого на рис. 1, можна стверджувати про наявність кількох етапів за ознакою пріоритетності формування державного боргу:

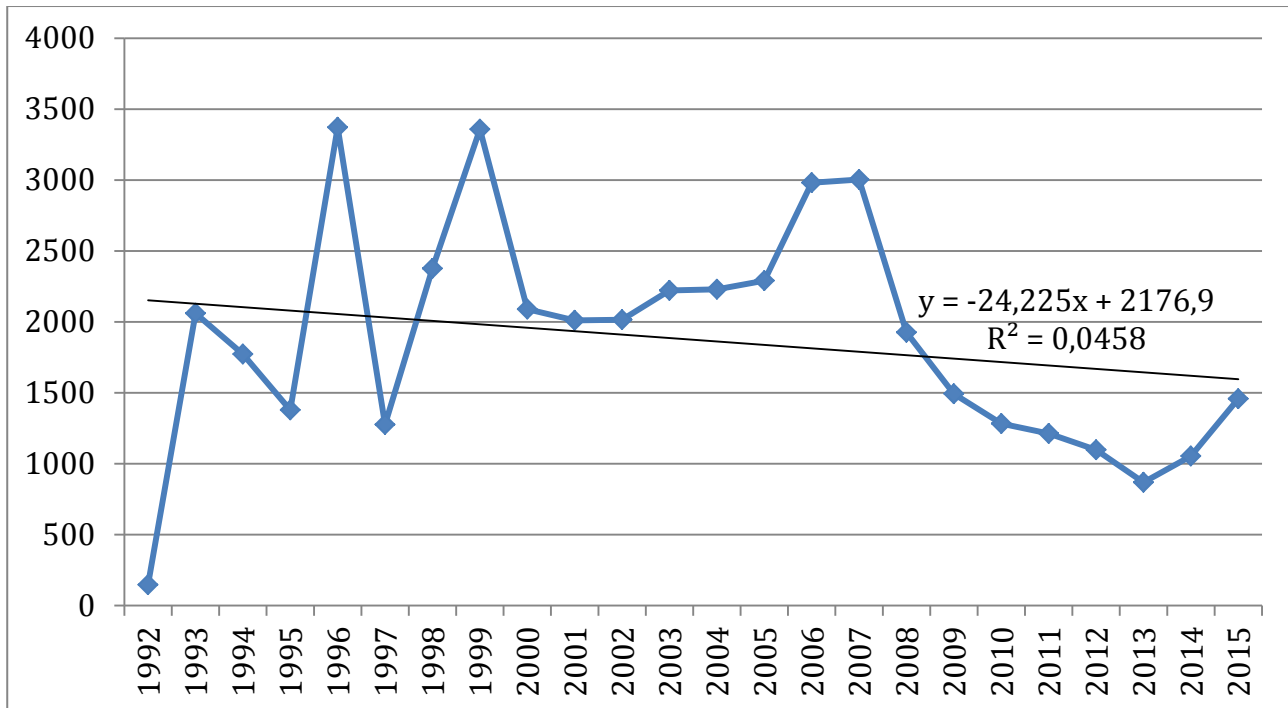
1992-2000 рр. – невизначеність у борговій політиці та майже щорічні зміни обсягів на напрямів запозичення. У 1996р. та 1999 р. зовнішній борг у більше ніж три рази перевищував внутрішній борг та співвідношення між ними становило 3372 грн та 3358 грн, відповідно. Державі вдалося уникнути боргової кризи за рахунок міждержавних кредитів та позик міжнародних фінансово-кредитних організацій. У 1995 р. приймається Постанова КМУ «Про пріоритетні напрями іноземних кредитів» [13] та 1997 р. Україна для отримання комерційних позичок (у формі фідучіарних позик) уперше вийшла на міжнародний фінансовий ринок [14, С. 528].

2001-2005 рр. – відносна стабілізація співвідношення між внутрішнім та зовнішнім боргом на рівні 2000-2300 грн. завдяки проведеній реструктуризації зовнішнього боргу перед Паризьким клубом кредиторів та Російською Федерацією.

2006-2007 рр. – стрімке підвищення зовнішньої заборгованості. Державний прямиий зовнішній борг у 2006 р. збільшився на 1.098.800,90 тис.дол.США (12,62%) за рахунок випуском облігацій зовнішньої державної позики для фінансування державного бюджету.

2008-2013 рр. – помірна боргова політика та поступове зменшення боргового тиску у напрямі зовнішнього боргу. В умовах частково досягнутої стабілізації та посткризового періоду учені рекомендували: «подальше зростання державного боргу спричинить погіршення показників бюджетної безпеки, негативно впливатиме на стан платіжного балансу та інвестиційну привабливість України, загрожуватиме стабільності грошово-кредитного та валютного ринків України» [15, с.147]. Як свідчить досвід реалізації боргової політики, такі рекомендації не були враховані.

з 2013 р. по теперішній час – боргова експансія уряду, у першу чергу, це залучення кредитів від ЄС (1,6 млрд. євро), Канади (0,2 млрд. дол. США), Японії (0,1 млрд дол. США). Також в рамках програми «Stand-by» (МВФ) в 2014 році отримано 4,6 млрд. дол. США, з яких 3,7 млрд. дол. США повернуто за попередні борги і 1,3 млрд. дол. США від Світового банку [16].



**Рис. 1. Відносна величина координації державного боргу України у 1992-2015 рр. (зовнішній/ внутрішній борг), 1000 грн**

Складено за даними Міністерства фінансів України (Запит на отримання публічної інформації від 19.08.2015 № 2015690) та власними розрахунками

За аналітичними даними Міністерства фінансів України, можна стверджувати, що пріоритет має зовнішній борг та нині відбуваються активні запозичення за межами країни. Проте законодавчо визначена бажана рівність внутрішнього та зовнішнього боргу(50/50) [9]. Українські учені-фінансисти переконані у пріоритетності внутрішніх запозичень та поступового скорочення зовнішнього боргу (Т. Вахненко та А. Даниленко [17, С. 378-379], І. Лютий, О. Рожко Н. Зражевська, [4, С. 330; 18, С 4], В. Руденко [19, С. 65], С. Юрій [14, С. 528]), оскільки «якщо держава активно формує зовнішній борг, то можливе не лише потрапляння в надзвичайну залежність від зовнішніх фінансових ресурсів, але й втрата політичної незалежності» [7, С. 65].

**Висновки.** Державний борг України являється досить суперечливим та дискусійним явищем фінансової системи, оскільки став невід’ємним атрибутом державних фінансів, проте не виконав свого основного завдання – забезпечити економічне зростання. Звичайно, слід враховувати всю сукупність економічних, соціальних, політичних та міжнародних чинників, проте основним спрямування позичених коштів було фінансування поточних видатків та реалізація політики

«латання дірок», інвестиційне спрямування державного боргу було мінімізоване. До структурних диспропорцій також належить суттєве переважання зовнішнього боргу (переважно в доларах США), що містить значну загрозу фінансовій безпеці через валютний ризик. Вважаємо, що необхідно переосмислити призначення державного боргу для України та змінити вектори боргової політики: упорядкування чинного законодавства шляхом прийняття Закону України «Про державний борг України» та Концепції боргової політики на наступні п'ять років (2015-2020 рр), з визначенням механізмів її реалізації, контролю за реалізацією та недопущення суб'єктивізму; підвищення ступеня публічності і транспарентності державних боргових операцій, інформування суспільства, у першу чергу, про напрями використання запозичених коштів; оптимізація боргового портфеля держави в напрямі зменшення частки зовнішнього боргу; постійний моніторинг стану валютних надходжень та валютних резервів з метою дотримання графіків погашення заборгованості перед зовнішніми кредиторами; розширення потенціалу вітчизняного ринку цінних паперів; недопущення відмови від сплати боргу чи спекулювання нестабільною соціально-політичною ситуацією, збройним конфліктом на Сході, анексією частини території України.

#### Список використаних джерел

1. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 [1] с.
2. Основні показники соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Матковський С. О. Статистика: навчальний посібник / С. О. Матковський, Л. І. Гальків, О. С. Гринькевич, О. З. Сорочак. – Львів: Новий Світ – 2000, 2009. – 430 с.
4. Лютий І. О. Державний кредит та боргова політика України: монографія / І. О. Лютий, Н. В. Зражевська, О. Д. Рожко ; за ред. І. О. Лютого. – К.: ЦУЛ, 2008. – 360 с.
5. Оцінка політики у сфері державного боргу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?&art\\_id=398647&cat\\_id=398646](http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?&art_id=398647&cat_id=398646)
6. Річний звіт про виконання державного бюджету на 01.01.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=257806>
7. Юрій С. Державний борг України: реалії сьогодення / С. Юрій // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. – 2013. – Вип. 34(1). – С. 263-267.

8. Прогнозні платежі з погашення та обслуговування діючих кредитів (позик) до повного їх погашення станом на 05.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: [http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat\\_id=36047](http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=36047)

9. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2012-2014 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2012 р. № 607. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/607-2012-п>.

10. Про Державний бюджет України на 2015 рік [Електронний ресурс] : Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>

11. Лондар Л. П. Аналіз сучасного стану державного боргу та ключові напрями забезпечення боргової безпеки України [Електронний ресурс] : аналітична записка / Л. П. Лондар. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1806/>

12. Аналітичні матеріали щодо державного боргу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat\\_id=224493](http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=224493)

13. Про пріоритетні напрями використання іноземних кредитів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 3.04.1995 р. N 234. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/234-95-%D0%BF>.

14. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / за ред. С. І. Юрія, Є. В. Савельєва. – К. : Знання, 2007. – 595 с.

15. Мних А. М. Сучасні способи оптимізації боргової політики України для оздоровлення економіки / А. М. Мних // Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 4. – С. 147- 149.

16. Річний звіт Національного банку України за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>

17. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: В 3 т. / За ред. чл.-кор. НАН України А.І.Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. – К.: Фенікс, 2008. – 468 с.

18. Зражевська Н. В. Зовнішній державний борг у фінансовій системі України : автореф. дис... канд. екон. наук / Н. В. Зражевська; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2006. – 20 с.

19. Руденко В. В. Сутність та особливості управління державним боргом у різних країнах світу / В. В. Руденко // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2013. – № 754. – С. 61-67.